

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 21.10.2024
Acceptance: 05.12.2024
Published: 16.12.2024

Annals PAAAE • 2024 • Vol. XXVI • No. (4)

JEL codes: J14

DOI: 10.5604/01.3001.0054.8351

DANUTA GUZAL-DEC¹, AGNIESZKA SIEDLECKA, ANNA JAKUBOWICZ

Akademia Bialska im. Jana Pawła II, Polska

DETERMINANTY BIERNOŚCI ZAWODOWEJ EMERYTÓW MIESZKAJĄCYCH NA OBSZARACH WIEJSKICH MAKROREGIONU POLSKI WSCHODNIEJ

Słowa kluczowe: rynek pracy, seniorzy, aktywność zawodowa, obszary wiejskie,
makroregion Polski Wschodniej

ABSTRAKT. Celem artykułu jest rozpoznanie determinant bierności zawodowej emerytów mieszkających na obszarach wiejskich makroregionu Polski Wschodniej. Zastosowano metody przeglądu literatury tematu, analizy dokumentów oraz sondażu, z użyciem techniki ankiety, przeprowadzonej wśród 403 emerytów pobierających świadczenia emerytalne w wieku 60-69 lat (kobiety) i 65-69 lat (mężczyźni). Około 60% emerytów mieszkających na wsi pobierało jedynie świadczenie emerytalne i nie było zainteresowanych podejmowaniem pracy. Wśród emerytów mieszkających na wsi, w porównaniu do tych mieszkających w miastach, relatywnie większe bariery podejmowania pracy to: brak odpowiednich ofert pracy, zbyt wysokie wymagania pracodawców, zbyt niskie oferowane wynagrodzenie, problemy zdrowotne oraz niższy poziom wykształcenia. Stwierdzono występowanie istotnych statystycznie różnic odnośnie determinant bierności zawodowej wśród emerytów mieszkających na wsi i w miastach. Analiza barier pozostawiania emerytów na rynku pracy wskazuje na potrzebę systemowego wsparcia w obszarze promowania zatrudnienia, np. przez wsparcie finansowe dla firm rekrutujących, ale i działań aktywizujących samych seniorów. Wysoki odsetek wśród badanych, którzy mają niesprecyzowane plany po zaprzestaniu aktywności zawodowej, może świadczyć o tym, że ludzie ci mogliby być bardziej optymalnie „zagospodarowani” na rynku pracy. Właściwe adresowanie działań wspierających możliwości wykorzystania potencjału osób starszych wymaga systematycznej diagnozy zasobów i potrzeb oraz monitorowania sytuacji w kontekście obiektywnej i subiektywnej oceny jakości życia.

¹ Corresponding author: d.guzal-dec@dud.akademiabialska.pl

WSTĘP

Współcześnie proces starzenia się społeczeństwa (ang. *aging society*) mocno dynamizuje się, co potwierdzają wskaźniki demograficzne [Weiner i in. 2023]. W Polsce na koniec 2022 roku liczba osób w wieku 60 lat i więcej wyniosła 9,8 mln i w stosunku do roku poprzedniego zwiększyła się o 0,7%. Udział osób starszych w populacji mieszkańców Polski osiągnął poziom 25,9% [GUS 2023a].

Wysoka dynamika procesu starzenia się polskiego społeczeństwa i odczuwane skutki społeczno-ekonomiczne są przedmiotem wielu dyskusji i wymagają pilnych działań łagodzących, szczególnie z uwagi na to, że populacja seniorów zaliczana jest do szczególnie narażonych na wykluczenie społeczne i zagrożonych konsekwencjami tego wykluczenia. [Uścińska 2023a].

Należy jednocześnie podkreślić, że seniorzy² to generacja posiadająca duży potencjał kapitału ludzkiego i społecznego, który zwłaszcza w warunkach kurczących się zasobów pracy, powinien zostać w optymalnym stopniu spożytkowany w społeczeństwie [Wróblewska 2020]. Dla seniorów pozostawanie na rynku pracy to takie korzyści, jak: podtrzymanie kontaktów międzyludzkich, zwiększenie niezależności, poczucia własnej wartości oraz bezpieczeństwa finansowego [Pawlikowska-Łagód i Dąbska 2018, Uścińska 2023b]. Pozostawanie na rynku pracy daje możliwość uzyskania wyższej emerytury. W Polsce w 2021 roku przeciętne miesięczne świadczenia emerytalne brutto z ZUS wyniosło 2644,84 zł, natomiast z KRUS 1436,29 zł, przy tym świadczenia emerytalne z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych pobierało 88,6% ogółu pobierających emeryturę (w tym z ZUS 84,4% ogółu), a pozostałe 11,4% pobierało świadczenia z KRUS [GUS 2022, 2023b].

W Polsce widoczne jest regionalne zróżnicowanie aktywności zawodowej emerytów. Według stanu na grudzień 2021 roku, najwięcej pracujących emerytów na 1000 osób pobierających emeryturę mieszkało w województwach mazowieckim (157) i wielkopolskim (153), a najmniej w podkarpackim (85) i świętokrzyskim (100). Inaczej kształtował się rozkład terytorialny pracujących emerytów w przeliczeniu na 1000 osób pracujących w gospodarce narodowej. Najwięcej pracujących emerytów w przeliczeniu na 1000 osób pracujących w gospodarce narodowej mieszkało w województwach: zachodniopomorskim (79), śląskim (73), lubuskim (72) oraz łódzkim i dolnośląskim (po 68), natomiast najmniej w województwie podkarpackim (43). Przy średniej dla Polski, wynoszącej 61, w makroregionie Polski Wschodniej w badanych przygranicznych województwach sytuacja kształtowała się niekorzystnie, szczególnie dla województw podkarpackiego i lubelskiego – 57 oraz podlaskiego – 58 [ZUS 2022a]. Większość osób w wieku senioralnym mieszka w miastach. W 2022 roku wskaźnik urbanizacji w przypadku osób w wieku 60 lat i więcej ukształtował się na poziomie 64,1% [GUS 2023a].

² Jako seniorów należy rozumieć osoby w wieku co najmniej 60 lat – jeżeli nie wskazano inaczej.

Z uwagi na zidentyfikowaną niekorzystną sytuację odnośnie aktywności zawodowej emerytów mieszkających w makroregionie Polski Wschodniej, problem ten poddano bardziej szczegółowej analizie.

Celem artykułu jest rozpoznanie determinant bierności zawodowej emerytów mieszkających na obszarach wiejskich makroregionu Polski Wschodniej. Charakterystykę tę poprzedzono przedstawieniem specyfiki obszarów wiejskich objętych badaniami, tj. na terenie województw lubelskiego, podlaskiego i podkarpackiego.

METODYKA BADAŃ I CHARAKTERYSTYKA BADANEGO TERENU

Badania sondażowe zrealizowano na terenie Polski Wschodniej. Celowo wybrano do badania trzy (przygraniczne) z pięciu województw makroregionu Polski Wschodniej (podlaskie, lubelskie i podkarpackie), charakteryzujące się zróżnicowanym udziałem w populacji ludności powyżej 60. roku życia. Według GUS (stan na 31.12.2020), województwo lubelskie charakteryzowało się wyższym (26,1%) niż średnia w Polsce (25,6%) udziałem w populacji ludności powyżej 60. roku życia. W województwie podlaskim ten udział (25,4%) był zbliżony do średniej, a w województwie podkarpackim był niższy (24%) niż wynosiła średnia dla kraju [GUS 2021].

Badanie sondażowe przeprowadzono w okresie od lutego do maja 2021 roku. Grupa badawcza pochodziła z regionów wschodnich, obejmujących oddziały ZUS Białystok, Lublin, Biłgoraj i Rzeszów. Grupę badaną stanowiło z założenia minimum 400 osób (100 osób z każdego oddziału ZUS), pobierających świadczenia emerytalne w wieku 60-69 lat (kobiety) i 65-69 lat (mężczyźni). Po weryfikacji do analiz przyjęto 403 kwestionariusze.

Celowy dobór respondentów wynikał z założenia, że w próbie zostaną ujęci emeryci o zróżnicowanej sytuacji odnośnie aktywności zawodowej, tj. tacy, którzy nie byli zainteresowani podejmowaniem pracy, poszukujący pracy oraz ci, którzy podjęli pracę. Ankieterzy informowali badanych o anonimowości prowadzonego badania oraz o jego celu. Wyniki ankiety były (bez modyfikacji) transferowane do postaci elektronicznej przez ankietera. W ramach analizy statystycznej zebranego materiału przeprowadzono analizę opisową oraz zastosowano nieparametryczny test U Manna-Whitneya, użyty do badania istotności różnic średnich. Badanie zrealizowano i sfinansowano w ramach projektu nr PB/PB/34/2020 pt.: „Aktywność zawodowa osób starszych zamieszkujących makroregion Polski Wschodniej” Akademii Białskiej im. Jana Pawła II.

Obszar badań (województwa lubelskie, podlaskie i podkarpackie) w odniesieniu do obszarów wiejskich jest zróżnicowany pod względem udziału powierzchni obszarów wiejskich w powierzchni ogółem, przy tym udział ten jest znaczący na tle całego kraju. Badane województwa należą do grupy 13 województw, w których udział obszarów wiejskich w powierzchni ogółem przekraczał 90% (według stanu na 31 grudnia 2022

roku). Województwo lubelskie osiągnęło wskaźnik mieszczący się w przedziale 95,6-97,5% i należało do grypy dwóch województw o najwyższym wskaźniku w Polsce. W województwie podlaskim udział powierzchni obszarów wiejskich wynosił 93,6-95,5%, a województwie podkarpackie 91,6-93%.

Udział ludności mieszkającej na obszarach wiejskich w ludności ogółem, według stanu na 31 grudnia 2022 roku, w województwach lubelskim i podkarpackim wynosił od 50,1 do 58,9% i oba województwa znalazły się w grupie czterech województw o największej wartości tego wskaźnika w kraju. W przypadku województwa podlaskiego wskaźnik ten mieścił się w przedziale 35,1-40,0%.

Pod względem gęstości zaludnienia województwo podkarpackie wyróżniało się na tle pozostałych. Według stanu na 31 grudnia 2022 roku gęstość zaludnienia na 1 km² wynosiła od 70,1 do 132,3 mieszkańców, co sytuowało województwo w grupie trzech województw o największej gęstości zaludnienia obszarów wiejskich w Polsce. W województwach lubelskim i podlaskim wskaźniki te były znacznie niższe i mieściły się odpowiednio w przedziałach 30,1-50,0 osób/km² i 23,2-30,0 osób/km². Odnosząc się zaś do typologii rozwoju ludnościowego obszarów wiejskich według metodologii Webba [Webb 1963], obszary wiejskie badanych województw według stanu na 31 grudnia 2022 roku zaliczono do typu E – pomimo że saldo migracji w tych województwach było dodatnie, to jego wartość nie rekompensowała ujemnego przyrostu naturalnego.

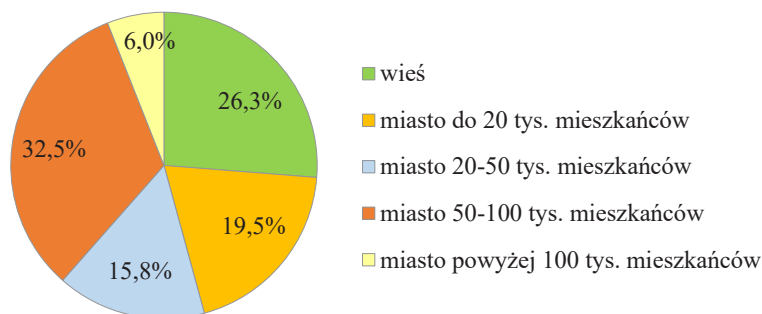
W odniesieniu do sytuacji na rynku pracy, której jednym z parametrów jest wskaźnik udziału długotrwale bezrobotnych w bezrobotnych ogółem, sytuacja dla obszarów wiejskich badanych województw kształtowała się zdecydowanie niekorzystnie na tle kraju. Wskaźniki te wynosiły od 57,1 do 58,6%, a badane województwa znalazły się w grupie czterech o najwyższym w Polsce poziomie udziału długotrwale bezrobotnych w bezrobotnych ogółem na obszarach wiejskich [GUS 2024].

WYNIKI BADAŃ

W badaniu przeprowadzonym w 2021 roku wśród 403 emerytów mieszkających w makroregionie Polski Wschodniej, udział wzięło 54,2% kobiet i 45,8% mężczyzn. Dla 26,3% ogółu miejscem zamieszkania była wieś. W badanej próbie największy odsetek stanowili respondenci z miast liczących 50-100 tys. mieszkańców – 32,50% (rysunek 1).

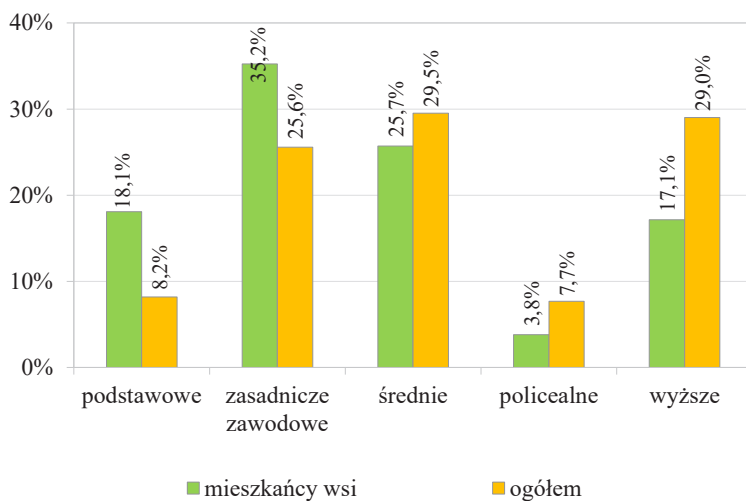
Charakteryzując próbę badawczą według poziomu wykształcenia, należy zauważyć, że najliczniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem średnim – 29,5% i wyższym – 29,0%, a najmniej liczną osoby z wykształceniem policealnym – 7,7% (rysunek 2).

Porównując poziom wykształcenia emerytów z obszarów wiejskich z przeciętnym poziomem wykształcenia badanej próby, stwierdzono, że był on niższy. W tym przypadku aż 53,3% emerytów legitymowało się wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym, podczas gdy dla ogółu badanych ten wskaźnik wyniósł 33,8%.

Rysunek 1. Miejsce zamieszkania respondentów w 2021 roku (N = 400)

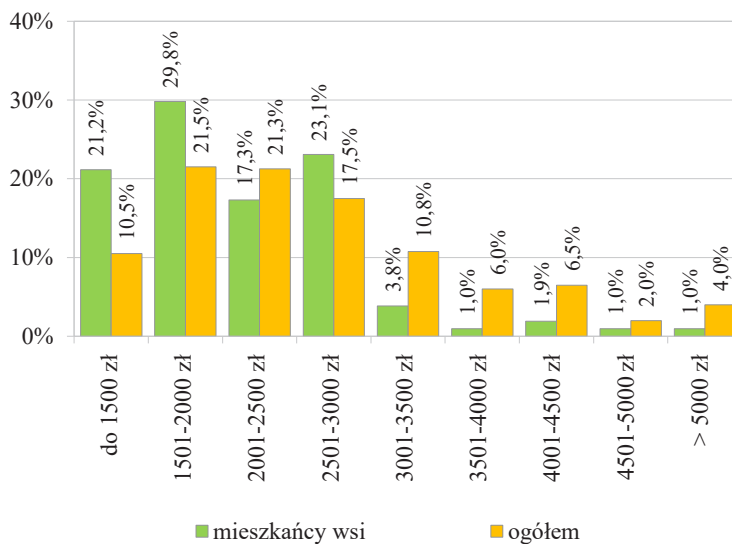
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych

Rysunek 2. Poziom wykształcenia respondentów w 2021 roku (N = 403)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych

Wśród badanych 24,6% tworzyło jednoosobowe gospodarstwo domowe, najliczniejszą zaś grupę stanowiły dwuosobowe gospodarstwa domowe – 35,3% ogółu. Łącznie blisko 60% respondentów tworzyło małe jedno- lub dwuosobowe gospodarstwa domowe. Jeżeli chodzi o emerytów mieszkających na obszarach wiejskich, to 24,5% tworzyło jednoosobowe gospodarstwo domowe, a 27,6% gospodarstwa dwuosobowe. Także i w tym przypadku udział w strukturze gospodarstw jedno- i dwuosobowych stanowił ponad 50%. Generalnie jednak średnia liczebność była w tym przypadku większa niż w gospodarstwach emerytów mieszkających w miastach i wynosiła w porównaniu do średniej odpowiednio: 2,8 przy odchyleniu standardowym 1,7 i 2,5 przy odchyleniu standardowym 1,4.

Rysunek 3. Poziom osiągniętych dochodów ze świadczeń emerytalnych w 2021 roku (N = 400)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych

W badanej próbie najczęściej dochód ze świadczeń emerytalnych mieścił się w przedziałach 1501-2000 zł (21,5% ogółu) oraz 2001-2500 zł (21,3% badanych) (rysunek 3). Odwołując się do danych ogólnopolskich ZUS (według stanu na grudzień 2021 roku), największy odsetek emerytur (19,7%) mieścił się także w przedziale od 2 tys. do 2,4 tys. zł brutto (około 1,7-2,1 zł netto). Ponadto, dane ZUS wskazują, że emeryturę w wysokości nieprzekraczającej minimalnego wynagrodzenia w gospodarce wypłacano ponad 70% emerytów [ZUS 2022a]. Kwota przysługującego świadczenia emerytalnego dla niewielu pracujących może zatem stanowić zachętę do przejścia na emeryturę [Uścińska 2023b, ZUS 2022a,b]. Pomimo że przyczyny pozostania na rynku pracy osób mających formalnie prawo do emerytury w Polsce mają różnorodny charakter (finansowe, zdrowotne i psychospołeczne), to jak wskazują badania IPiSS, najczęściej (2/3 respondentów) są to motywy finansowe – kontynuowanie pracy zarobkowej jest często finansową koniecznością³ [Uścińska 2023b, IPiSS 2022, 2023]

Analizując sytuację emerytów mieszkających w makroregionie Polski Wschodniej, należy także zauważyć, że o ile dla ogółu badanych dochód emerytalny poniżej 2500 zł

³ Do przedstawienia sytuacji osób starszych w Polsce wykorzystano dane z reprezentatywnego badania ilościowego CATI (Computer Assisted Telephone Interview) zrealizowanego w województwie mazowieckim w okresie od stycznia do lutego 2022 roku. Badania podjęte na potrzeby projektu pt. „Łagodzenie skutków pandemii wśród grup wysokiego ryzyka – osoby 60+2”, objęły populację 800 osób powyżej 60. roku życia [Sowa-Kofta 2022],

Tabela 1. Status zawodowy badanych osób w 2021 roku (N = 398)

Wyszczególnienie	Osoby mieszkające na wsi		Osoby mieszkające w mieście		Odsetek badanych ogółem	Ogółem liczba badanych
	liczba	odsetek [%]	liczba	odsetek [%]		
Jestem emerytem – pobieram jedynie świadczenie emerytalne i nie jestem zainteresowany/a podejmowaniem pracy	64	60,95	146	49,83	52,76	210
Jestem emerytem – pobieram jedynie świadczenie emerytalne i szukam pracy	13	12,38	27	9,22	10,05	40
Jestem emerytem i pracuję dodatkowo na umowę o pracę w pełnym wymiarze czasu pracy	4	3,81	28	9,56	8,04	32
Jestem emerytem i pracuję dodatkowo na umowę o pracę w niepełnym wymiarze czasu pracy	4	3,81	26	8,87	7,54	30
Jestem emerytem i pracuję dodatkowo w ramach umowy zlecenia/dzieło	4	3,81	23	7,85	6,78	27
Jestem emerytem i pracuję dodatkowo „na czarno” bez umowy	12	11,43	22	7,51	8,54	34
Jestem emerytem i prowadzę własną działalność gospodarczą	4	3,81	21	7,17	6,28	25
Ogółem	105	100	293	100	100	398

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych

otrzymywało 53,3% ogółu, o tyle w przypadku emerytów mieszkających na wsi było to 68,3%, a dochód emerytalny powyżej 4000 zł otrzymywało 10,5% ogółu badanych, ale tylko 3,8% emerytów mieszkających na wsi. Szczegółowe informacje na temat statusu zawodowego badanych przedstawiono w tabeli 1.

Wśród ogółu badanych najliczniejszą grupę stanowili emeryci pobierający świadczenie emerytalne i niebędący zainteresowani podejmowaniem pracy – 52,76% ogółu [Guzal-Dec i in. 2023]. Jednak emeryci mieszkający na obszarach wiejskich częściej (około 61%) niż mieszkający w miastach (49,8%) wykazywali brak zainteresowania podejmowaniem pracy. Pracę w pełnym wymiarze na podstawie umowy podjęło 8,0% ogółu badanych emerytów, ale tylko 3,8% mieszkających na wsi. Prowadzący własną działalność gospodarczą stanowili 6,3% ogółu, przy czym w przypadku emerytów mieszkających na obszarach wiejskich było to jedynie 3,8%. Emeryci mieszkających na obszarach wiejskich, w porównaniu z emerytami mieszkającymi w miastach, częściej stanowili grupę emerytów poszukujących pracy (12,4% ogółu mieszkających na wsi wobec 9,2% mieszkających w miastach) oraz podejmujących pracę na czarno (11,4% wobec 7,5%), co może się wiązać z większymi trudnościami w jej znalezieniu.

Wcześniejsze badania nad aktywnością zawodową osób w wieku poprodukcyjnym według miejsca zamieszkania w Polsce [Sikorska i in. 2017, s. 25], także wskazują na niższy poziom zatrudnienia seniorów mieszkających na wsi w porównaniu do mieszkających w miastach. Praktycznej stagnacji sytuacji w zatrudnieniu seniorów na wsi w latach 2010-2016 towarzyszył wzrost wskaźnika zatrudnienia wśród ludności miejskiej w wieku poprodukcyjnym (z 5,8% do 8,5%). W szczególnie trudnej sytuacji była ludność bezrolna w wieku emerytalnym, w niewielkim stopniu włączona w struktury rynku pracy (wzrost wskaźnika z 1,8% do 4,3%).

Wśród głównych przyczyn pozostawania bez pracy osób starszych z makroregionu Polski Wschodniej wskazano na brak odpowiednich ofert pracy i problemy zdrowotne (tabela 2). Natomiast szczególnie istotnej bariery nie stanowił poziom wykształcenia, chociaż w przypadku emerytów mieszkających na obszarach wiejskich, ta bariera relatywnie częściej była wskazywana jako główna. Ponadto, wśród głównych przyczyn (trzecia według liczebności wskazań) pozostawania bez pracy w przypadku emerytów mieszkających na wsi, można wymienić zbyt wysokie wymagania pracodawców, a w przypadku emerytów z miast – niechęć do podejmowania pracy. W porównaniu do emerytów mieszkających w miastach, emeryci mieszkający na wsi częściej jako główne przyczyny pozostawania bez pracy podawali zbyt wysokie wymagania pracodawców i brak odpowiednich ofert. Z kolei emeryci mieszkający w miastach relatywnie częściej podawali niechęć do podejmowania pracy jako główną barierę. W przypadku emerytów mieszkających na wsi, w porównaniu do emerytów mieszkających w miastach, relatywnie większą barierę stanowiły: brak odpowiednich ofert pracy, zbyt wysokie wymagania pracodawców, zbyt niskie oferowane wynagrodzenie, problemy zdrowotne oraz niższy poziom wykształcenia.

Tabela 2. Główne przyczyny pozostawiania bez pracy respondentów w 2021 roku

Przyczyny	Odsetek wskazań [%]	
	mieszkający na wsi	mieszkający w miastach
Brak odpowiednich ofert pracy	29,4	24,8
Zbyt wysokie wymagania pracodawców	23,9	13,9
Zbyt niskie oferowane wynagrodzenie	20,7	17,3
Negatywne nastawienie pracodawców do osób starszych	19,6	16,7
Konieczność opiekowania się wnukami	10,9	8,5
Konieczność opiekowania się osobami starszymi z gospodarstwa domowego	4,4	4,2
Niechęć do podejmowania pracy	16,3	21,9
Problemy zdrowotne	23,9	22,2
Niski poziom wykształcenia	4,4	2,8

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych

Wyniki testu U Manna-Whitneya w badaniu istotności różnic średnich ocen wagi przyczyn pozostawiania bez pracy, w zależności od miejsca zamieszkania emeryta (tabela 3), potwierdzają wystąpienie istotnie statystycznie wyższych średnich ocen wskazanych barier w przypadku emerytów mieszkających na obszarach wiejskich, w porównaniu z emerytami mieszkającymi w miastach w badanych województwach makroregionu Polski Wschodniej.

Powody przechodzenia na emeryturę zaraz po uzyskaniu do tego prawa identyfikowane były także w ramach projektu badawczego pt. „Łagodzenie skutków pandemii wśród grup wysokiego ryzyka – osoby 60+”, realizowanego przez zespół pracowników Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych oraz Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w styczniu 2022 roku [IPiSS 2022, 2023]. Wśród głównych przyczyn zniechęcenia do podejmowania i kontynuowania pracy zawodowej po uzyskaniu prawa do emerytury wskazywano m.in. na:

- poczucie wypalenia zawodowego, zmęczenia – 39,1%,
- obciążenie fizyczne i psychiczne związane z pracą – 32,2%,
- zbyt niskie wynagrodzenie – 30%,
- brak ofert pracy dla osób starszych – 20,3%.

Odnosząc się do sytuacji emerytów na obszarach wiejskich, Alina M. Sikorska i współautorzy [2017, s. 25] zauważają, że specyficzna pozycja ludności rolniczej na rynku pracy uwarunkowana jest rodzinnymi (nierynkowymi) stosunkami pracy wśród osób użytkujących gospodarstwo rolne, a gorsza pozycja na rynku pracy ludności bezrolnej

Tabela 3. Wyniki testu U Manna-Whitneya w badaniu istotności różnic średnich ocen wagi przyczyn pozostawiania bez pracy w zależności od miejsca zamieszkania emeryta (2021 rok)

Przyczyny	Emeryci mieszkający na wsi		Emeryci mieszkający w miastach		Z popraw.	p
	średnia ocen*	odchylenie standardowe	średnia ocen*	odchylenie standardowe		
Brak odpowiednich ofert pracy	2,95	1,66	2,51	1,70	-2,21	0,03
Zbyt wysokie wymagania pracodawców	2,92	1,61	2,27	1,49	-3,18	< 0,01
Zbyt niskie oferowane wynagrodzenie	2,98	1,54	2,49	1,58	-2,40	0,02
Negatywne nastawienie pracodawców do osób starszych	2,87	1,56	2,53	1,55	-1,54	0,12
Konieczność opiekowania się wnukami	1,84	1,34	1,82	1,34	-0,71	0,47
Konieczność opiekowania się osobami starszymi z gospodarstwa domowego	1,63	1,134	1,53	1,07	-0,65	0,52
Niechęć do podejmowania pracy	2,29	1,54	2,47	1,66	0,68	0,49
Problemy zdrowotne	3,09	1,48	2,71	1,57	-2,17	0,03
Niski poziom wykształcenia	2,27	1,17	1,76	1,06	-4,08	< 0,01

* 1 – najmniej ważna przyczyna, 5 – najważniejsza przyczyna

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych

w porównaniu do mieszkańców miast wynika, z jednej strony, z większych trudności w dostępie do miejsc pracy, a z drugiej, z ich niższego poziomu wykształcenia, co przekłada się na większe niedopasowanie kwalifikacji do potrzeb rynku pracy.

W tabeli 4 przedstawiono dane na temat planów w związku z zaprzestaniem aktywności zawodowej emerytów z makroregionu Polski Wschodniej. Odnosząc się do planów związanych z zaprzestaniem aktywności zawodowej, to najczęściej (57,8% ogółu) były one niesprecyzowane, przy czym w przypadku emerytów mieszkających na obszarach wiejskich było to blisko 70% badanych. Jeżeli chodzi o plany, co do działań mających na

Tabela 4. Plany w związku z zaprzestaniem aktywności zawodowej (dane za 2021 rok)

Plany	Osoby mieszkające na wsi		Osoby mieszkające w mieście		Odsetek badanych ogółem	Ogółem liczba badanych
	liczba	odsetek [%]	liczba	odsetek [%]		
Nie mam konkretnych planów/nie mam zdania	71	67,61	159	54,27	57,79	230
Planuję rozwijać swoje hobby	13	12,38	60	20,48	18,34	73
Będę pomagać dzieciom poprzez pilnowanie wnuków	15	14,29	38	12,97	13,32	53
Zapiszę się do organizacji zrzeszającej emerytów (np. Uniwersytet Trzeciego wieku)	3	2,86	25	8,53	7,03	28
Inne	3	2,86	11	3,75	3,52	14
Ogółem	105	100	293	100	100	398

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych

celu aktywizację społeczną na emeryturze, to około 7% ogółu badanych planowało zapisać się do organizacji zrzeszającej emerytów, ale w przypadku emerytów mieszkających na wsi było to tylko 2,9% wobec 8,5% emerytów mieszkających w miastach. Jest to problem, który podnosiła także Julia A. Sienkiewicz-Wilowska [2017, s. 385], podkreślając, że osoby starsze na wsi znajdują się w specyficznej sytuacji i w sposób szczególnie zagrożone są wykluczeniem, gdyż nie mogą już podejmować aktywności zawodowej na terenach wiejskich, zazwyczaj mają mniejsze możliwości skorzystania z oferty aktywności dla seniorów.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Wśród ogółu badanych emerytów mieszkających w makroregionie Polski Wschodniej najliczniejszą grupę stanowili emeryci pobierający świadczenie emerytalne i niezainteresowani podejmowaniem pracy – ponad 50% ogółu, przy czym emeryci z obszarów wiejskich częściej niż mieszkający w miastach wykazywali brak zainteresowania podejmowaniem pracy. Pracę w pełnym wymiarze i na podstawie umowy podjęło około 8% ogółu badanych emerytów, ale tylko niespełna 4% mieszkających na obszarach wiejskich.

Własną działalność gospodarczą prowadziło około 6% ogółu badanych, ale niespełna 4% mieszkających na wsi. W porównaniu z emerytami mieszkającymi w miastach, emeryci ze wsi częściej poszukiwali pracy oraz podejmowali pracę na czarno, co można wiązać z większymi trudnościami w jej znalezieniu.

Wśród głównych przyczyn zniechęcenia do kontynuowania pracy zawodowej po uzyskaniu prawa do emerytury wskazywano: problemy zdrowotne, zbyt niskie wynagrodzenie, zbyt wysokie wymagania pracodawców, brak ofert pracy dla osób starszych oraz negatywne nastawienie pracodawców do osób starszych.

Emeryci mieszkający na wsi, w porównaniu do emerytów mieszkających w miastach, zgłaszali występowanie relatywnie większych barier, takich jak: brak odpowiednich ofert pracy, zbyt wysokie wymagania pracodawców, zbyt niskie oferowane wynagrodzenie, problemy zdrowotne i niższy poziom wykształcenia. Przeprowadzone badanie ujawniło występowanie istotnych statystycznie różnic odnośnie determinant bierności zawodowej w przypadku emerytów mieszkających zarówno na wsi, jak i w miastach. W przypadku planów w związku z zaprzestaniem aktywności zawodowej, najczęściej były one niesprecyzowane (dla niespełna blisko 60% ogółu), przy czym dla blisko 70% emerytów mieszkających na obszarach wiejskich.

Analiza barier pozostawiania emerytów na rynku pracy wskazuje potrzebę systemowego wsparcia w obszarze promowania zatrudnienia, np. przez wsparcie finansowe dla firm rekrutujących i aktywizujących samych seniorów. Wysoki odsetek wśród badanych niesprecyzowanych planów po zaprzestaniu aktywności zawodowej, może świadczyć o tym, że emeryci ci mogliby być optymalniej „zagospodarowani” na rynku pracy. Właściwe adresowanie działań wspierających możliwości wykorzystania potencjału osób starszych wymaga systematycznej diagnozy zasobów i potrzeb oraz monitorowania sytuacji w kontekście oceny obiektywnej i subiektywnej jakości życia, uwzględniając, że możliwości pracy ludności wiejskiej zróżnicowane są w zależności od związków z gospodarstwem rolnym.

BIBLIOGRAFIA

- GUS (Statistics Poland). 2021. *Sytuacja osób starszych w Polsce w 2020 r.* (The situation of older people in Poland in 2020), https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6002/2/3/1/sytuacja_osob_starszych_w_polsce_w_2020_r.pdf, access: 05.08.2024.
- GUS (Statistics Poland). 2022. *Emerytury i renty w 2021 r* (Retirement and other pensions in 2021). Warszawa: Wydawnictwo GUS.

- GUS (Statistics Poland). 2023a. *Sytuacja osób starszych w Polsce w 2022 r. Analizy statystyczne* (The situation of older people in Poland in 2022. Statistical analyses). Warszawa, Białystok: Urząd Statystyczny w Białymstoku.
- GUS (Statistics Poland). 2023b. *Rocznik statystyczny rolnictwa* (Statistical Yearbook of Agriculture). Warszawa: Wydawnictwo GUS.
- GUS (Statistics Poland). 2024. *Obszary wiejskie w Polsce w 2022 r.* (Rural areas in Poland in 2022). Warszawa, Olsztyn: Wydawnictwo GUS.
- Guzal-Dec Danuta, Agnieszka Siedlecka, Anna Jakubowicz. 2023. Powroty emerytów na rynek pracy w makroregionie Polski Wschodniej (The return of pensioners to the labour market in the macro-region of eastern Poland). *Economic and Regional Studies* 16 (4): 519-537. DOI: 10.2478/ers-2023-0034.
- IPiSS. 2022. *I fala badań w ramach projektu badawczego „Łagodzenie skutków pandemii wśród grup wysokiego ryzyka – osoby 60+”*. Projekt realizowany przez Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, finansowany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki (First wave of research within the research project “Mitigating the effects of the pandemic among high-risk groups – people 60+”. Project carried out by Cardinal Stefan Wyszyński University and the Institute of Labor and Social Affairs, financed by the Ministry of Education and Science).
- IPiSS. 2023. *II fala badań w ramach projektu badawczego „Łagodzenie skutków pandemii wśród grup wysokiego ryzyka – osoby 60+”*. Projekt realizowany przez Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, finansowany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki (Second wave of research within the research project “Mitigating the effects of the pandemic among high-risk groups – people 60+”. Project carried out by Cardinal Stefan Wyszyński University and the Institute of Labor and Social Affairs, financed by the Ministry of Education and Science).
- Pawlikowska-Łagód Katarzyna, Olga Dąbska. 2018. Aktywność zawodowa a przejście na emeryturę w opinii polskich seniorów (Occupational activity and retirement in the opinion of Polish seniors). *Rynek – Społeczeństwo – Kultura* 2 (28): 146-148.
- Sienkiewicz-Wilowska Julia A. 2017. Seniorzy na terenach wiejskich – możliwości i ograniczenia rozwoju (Seniors in rural areas – developmental opportunities and constraints). *Studia Edukacyjne* 44: 377-385. DOI: 10.14746/se.2017.44.23.
- Sikorska Alina M., Agnieszka Wrzochalska, Barbara Chmielewska, Bożena Karwat-Woźniak, Paweł Chmieliński, Michał Dudek. 2018. *Włączenie społeczne seniorów na obszarach wiejskich Mazowsza – inicjatywy lokalne* (Social inclusion of seniors in rural areas of Mazovia – local initiatives). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Sowa-Kofta Agnieszka. 2022. Sytuacja ekonomiczna i aktywność osób starszych w czasie pandemii Covid-19 – doświadczenia polskie na tle krajów europejskich (Economic situation and activity of older people during the COVID-19 pandemic – experiences in Poland and other European Countries). *Polityka Społeczna* 582 (9): 26-32. DOI: 10.5604/01.3001.0016.0113.

- Uścińska Gertruda. 2023a. *Sytuacja materialna seniorów w Polsce* (The financial situation of seniors in Poland), <https://rob.uksw.edu.pl/wp-content/uploads/2023/12/ekspertyza-12-21-12-1.pdf>, access: 30.09.2024.
- Uścińska Gertruda. 2023b. Wejście osób starszych w wiek emerytalny. Trendy i wyzwania (Reaching retirement age by older persons. Trends and challenges). *Polityka Społeczna* 24 (1): 2-8. DOI: 10.5604/01.3001.0053.5985.
- Webb John W. 1963. The natural and migrational components of population changes in England and Wales 1921-1931. *Economic Geography* 39 (2): 130-148.
- Weiner Jared, Erica Orange, Edie Weiner. 2023. *Megatrends impacting the future of retirement plans*. SOA Research Institute, <https://www.soa.org/49919d/globalassets/assets/files/resources/research-report/2023/2023-megatrends-impacting-retirement.pdf>, access: 05.10.2024.
- Wróblewska Wioletta. 2020. Procesy demograficzne i gospodarka senioralna w Polsce – wybrane aspekty. [W] *Teoretyczne i aplikacyjne wyzwania współczesnych procesów gospodarczych* (Demographic processes and the senior economy in Poland – selected aspects. [In] *Theoretical and application challenges of contemporary economic processes*), ed. Michał Sosnowski, Arkadiusz Żabiński, 96-107. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- ZUS. 2022a. *Pracujący emeryci – XII 2021* (Working retirees – December 2021.). Warszawa: 1 Departament Statystyki i Prognoz Aktuarialnych, https://www.zus.pl/documents/10182/5859776/Pracuj%C4%85cy+emeryci_XII+2021.pdf/f2e04a0d-d565-7500-ec2c-e367036d1bff?t=1652270198360, access: 30.09.2024.
- ZUS. 2022b *Struktura emerytów, którym świadczenie wypłaca ZUS według wysokości świadczeń i płci (w odsetkach)* (he structure of pensioners who receive benefits from ZUS by benefit amount and gender (in percentages). Departament Statystyki i Prognoz Aktuarialnych, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/3638,emerytury/resource/55011/table>, access: 30.09.2024.

DETERMINANTS OF PROFESSIONAL INACTIVITY OF RETIREES LIVING RURAL AREAS OF THE EASTERN POLAND MACRO-REGION

Key words: labor market, seniors, professional activity, rural areas,
macro-region of Eastern Poland

ABSTRACT. The aim of the article is to identify the determinants of professional inactivity of retirees living in rural areas of the Eastern Poland macro-region. The method used was a literature review, document analysis and a survey using the survey technique conducted among 403 retirees receiving retirement benefits aged 60-69 (women) and 65-69 (men). About 60% of retirees living in the countryside only received retirement benefits and were not interested in working. In the case of retirees living in rural areas, compared to retirees living in cities, relatively greater barriers to taking up work were: lack of appropriate job offers, too high employer requirements, too low offered remuneration, health problems and a lower level of education. The study revealed the existence of statistically significant differences regarding the determinants of professional inactivity in the case of retirees living in rural areas and cities. The analysis of barriers to retirees staying on the labor market indicates the need for systemic support in the area of promoting employment, e.g. through financial support for recruiting companies, and on the other hand, activities activating seniors themselves. The high percentage of respondents who had unspecified plans after cessation of professional activity may indicate that these people could be more optimally “managed” on the labor market. Properly addressing activities supporting the use of the potential of older people requires a systematic diagnosis of resources and needs and monitoring the situation in the context of assessing the objective and subjective quality of life.

AUTHORS

DANUTA GUZAL-DEC, DR HAB. PROF. UPB

ORCID: 0000-0002-2143-1649

John Paul II University in Białą Podlaska

Faculty of Economics Sciences

e-mail: d.guzal-dec@dyd.akademiabialska.pl

AGNIESZKA SIEDLECKA, DR HAB. PROF. UPB

ORCID: 0000-0002-1853-0590

John Paul II University in Białą Podlaska

Faculty of Economics Sciences

e-mail: a.siedlecka@dyd.akademiabialska.pl

ANNA JAKUBOWICZ, PHD

John Paul II University in Białą Podlaska

Faculty of Economics Sciences

e-mail: a.jakubowicz@dyd.akademiabialska.pl

Proposed citation of the article:

Guzal-Dec Danuta, Agnieszka Siedlecka, Anna Jakubowicz. 2024. Determinanty bierności zawodowej emerytów zamieszkujących obszary wiejskie makroregionu Polski Wschodniej. *Annals PAAAE* XXVI (4): 84-98.